

svladan. Čime? pitat će nas on. No mi ne smijemo više reći: ugodom. Jer to sad ima svoje drugo ime pa se umjesto ugone zove dobro. Mi tako onome odgovorimo i kažimo: jer je svladan. Ma čime, reći će on. Od dobra, reći ćemo, Zeusa mi! Pa bude li onaj koji će nas pitati slučajno drznik, nasmijati će se i reći će: »Zaista smiješnu stvar govorite da netko radi zlo, a zna da je zlo, ali opet, premda ne mora raditi, radi jer je svladan od dobra! Da li je — reći će — u vama dobro sposobno da održi pobjedu nad zlim ili nije sposobno?« Očigledno ćemo odgovoriti i reći da nije sposobno jer inače ne bi griješio onaj za kojega kažemo da je odviše slab prema ugodama. »A po čemu — kazat će možda — dobro zaostaje za lošim ili zlo za dobrim? Zar po drugome čemu ili kad je loše jače, a dobro slabije? Ili kad je prvoga više, a drugoga manje?« Nećemo drugo moći reći nego to. »Očevidno je dakle — kazat će — da po govoru vašem ‚svladan biti‘ znači: umjesto manjeg dobra primati veće zlo.« To je dakle tako. Ded zamijenimo za one iste stvari opet imena »ugodno i neugodno« i kažimo: čovjek radi — onda smo rekli zlo — a sada kažimo neugodno, a zna da je neugodno pa opet radi svladan ugodnim, a to je očito manje vrijedno da održi pobjedu. A koja druga procjena postoji za zadovoljstvo prema boli ako ne višak i nedostatak jednoga prema drugome? To je ono kad je jedno od drugoga veće ili manje, više ili manje, jače ili slabije. Pa kad bi tko stao govoriti: »Ali silno se, Sokrate, razlikuje ono što je momentano ugodno od onoga što je tek kasnije ugodno i neugodno.« »Zar se to razlikuje drugim čime«, rekao bih ja, »negoli ugodom i boli?« Ta ne može nečim drugim. Nego sastavi kao čovjek, koji zna vagati, ugodno i sastavi bolno, pa postavimo na vagu ono što je blizu i ono što je daleko, pa reci čega je više! Jer ako mjeriš ugodno ugodnim, uvijek moraš uzeti ono što je veće i čega ima više. Ako pak mjeriš bolno bolnim, ono čega je manje i što je manje. A ako ugodno mjeriš bolnim, onda ako je neugodno nadvladano od ugodnoga — bilo da je

bliže od udaljenijeg ili udaljenije od bližega — treba da izvršiš ono djelo u kojem ima ugodnoga, a prevlada li neugodno nad ugodnim, to ne moraš izvršavati. Valjda to, ljudi, rekao bih, nije nekako drukčije? Znam da ne bi znali drukčije iskazati.

I Protagori se činilo tako.

Pa kad je to tako, reći ću ja, odgovorite mi ipak ovo. Čine li vam se na pogled iste veličine izbliza veće, a izdaleka manje ili ne? Potvrdit će. Pa isto tako i ono što je široko i mnogo toga? I jednaki je glas izbliza jači, a izdaleka slabiji? Potvrdili bi. — Da nam se dakle u tome sastoji valjan rad da prevaljujemo i biramo velike daljine, a malenih da se klonimo i ne prevaljujemo ih, koji bi nam spas životni bio? Zar vještina mjerenja ili moć privida? Ne bi li nas ova varala i činila da često uzduž i poprijeko mijenjamo isto i da se predomišljamo u radu i izboru velikoga i maloga, a vještina mjerenja bi ukinula tu varku i pokazala istinu, ulila mir u dušu — ta ona bi stajala kod istine — i spasila život? Hoće li ljudi prihvatiti to da bi nas vještina mjerenja ili neka druga vještina spasavala?

Vještina mjerenja, prihvati on.

A što da nam je životni spas u izboru parnih i neparnih brojeva, kad bi trebalo valjano odabrati ono čega je više ili ono čega je manje, bilo ono u usporedbi samo prema sebi ili jedno prema drugome, pa bilo to blizu ili daleko, što bi nam spasavalo život? Ne bi li spoznaja? I ne bi li ona bila vještina mjerenja jer se odnosi na višak i manjak? No jer se radi o neparnom i parnom broju, može li to biti neko drugo umijeće ili vještina računanja? Da li bi se s nama ljudi složili ili ne bi?

Činilo se i Protagori da bi se složili.

Neka, ljudi! A kad nam je očevidno spas života u valjanu izboru ugone i boli, u izboru onoga čega je više i manje, i onoga što je veće i manje i što je dalje i bliže, ne čini li vam se da je to prije svega vještina mjerenja, jer ona je istraživanje o višku i nedostatku i o jednakosti jednoga prema drugome?

Ma svakako.

A kad je ona vještina mjerenja, nužno je umijeće i spoznaja?

Složiti će se.

A kakvo je to doista umijeće i spoznaja, to ćemo sad opet ogledati. Da je spoznaja, toliko je dosta za dokaz što ga moramo ja i Protagora iznesti o onom što ste nas zapitali. A upitali ste nas, ako se sjećate, kad smo mi ono jedan drugome priznavali da ništa nije jače od spoznaje, te ona uvijek gdje se desi nadjačava i ugodu i sve ostalo⁶⁶, a vi rekoste da ugodna često nadvladava i čovjeka koji zna. No kad se s vama nismo složili, zapitali ste nas ovako: »Protagoro i Sokrate, ako ta nevolja nije što i biti svladan od ugone, a što je onda to? Što vi kažete da je to? Recite nam!« Da smo vam tada odmah rekli da je to neznanje, rugali biste se nama. A sada, ako nam se narugate, rugat ćete se sami sebi. Ta vi ste priznali da oni koji griješe zbog nedostatka znanja griješe u izboru ugodna i boli, to jest dobrog i lošeg, i ne samo zbog nedostatka spoznaje nego i vještine mjerenja, kako ste već prije priznali. A posao, u kojem se griješi bez spoznaje, valjda i sami znate da se radi u neznanju. Stoga je najveće neznanje kad je čovjek slabiji od ugone. A ovaj Protagora kaže da je liječnik neznanja, a to tvrde i Prodik i Hipija. A vi, jer mislite da je drugo što, a ne neznanje, niti sami idete niti djecu svoju šaljete k učiteljima toga — k ovim evo sofistima kao da se to ne da naučiti, nego zgrćete novac, ne dajete ga njima pa radite zlo i u privatnom i u javnom životu.

ODNOS PREMA LOŠEMU

358 a 38. To bismo odvratili ljudima, a vas zajedno s Protagorom pitam: »Hipijo i Prodiče, zajednički neka nam bude govor, čini li vam se da govorim istinu ili da lažem?«

⁶⁶ Usp. gl. 35.

I te kako se svima činilo da je istina ono što sam rekao.

Prihvaćate li, dakle, rekoh ja, da je ugodno dobro, a neugodno zlo? No odbijam ono Prodikovo razlikovanje riječi. Ta zvao ti to, predragi moj Prodiče, ugodno ili slatko ili milo ili kako te već inače veseli takvo što nazivati, samo mi odgovori na ono što ja hoću kakvim hoćeš izrazom.

A Prodik se nasmije, složiti se, a tako i ostali.

Pa što li je, ljudi, rekoh ja, ovo? Nisu li sve djelatnosti koje smjeraju na to — to jest bezbolan i ugodan život — lijepe i korisne? Pa nije li lijepo djelo dobro i korisno?

Učinilo im se.

Ako je, dakle, rekoh ja, ono što je ugodno dobro, onda nitko koji zna ili drži da je drugo bolje od onoga što on radi i što je moguće, opet to čini premda mu je moguće da čini bolje. I biti slabiji prema sebi nije ništa drugo nego neznanje, ni biti jači od sebe nije drugo nego mudrost.

Činilo se svima.

Pa što onda? Zar neznanjem ne zovete kad netko ima krivo mnijenje i vara se u vrlo važnim stvarima?

I to se svima činilo.

Pa nisi li kazao, rekoh ja, da nitko drage volje ne srće u zlo niti u ono što drži da je zlo. Nije to, kako se čini, u ljudskoj prirodi da umjesto u dobro hoće srnuti u ono što drži da je zlo. A kad je prisiljen da bira jedno od dva zla, nitko neće birati veće kad može manje.

Sve se to nama svima činilo.

Pa što, rekoh ja. Zovete li nešto tjeskobom i strahom? Zar ono što i ja? Tebi govorim, Prodiče! Neko očekivanje zla krstim to, zvali vi to tjeskobom ili strahom. Protagori i Hipiji činilo se da je to tjeskoba i strah, a Prodiku tjeskoba a ne strah.

Ali, Prodiče, rekoh ja, nije do toga već do ovoga. Ako je ono prije rečeno istina, zar će ijedan čovjek biti voljan ići na ono čega se boji kad može na ono čega se ne